

Presentació *Las sombras de la Transición. El relato crítico de los corresponsales extranjeros, 1975-1978*

Llibreria La Central del Raval, Barcelona, 16 de juny de 2016.

JAUME GUILLAMET

Bona tarda, benvinguts i gràcies.

Començo excusant la presència de Vicent Olmos, que no ha pogut assistir a l'acte i que és l'editor de Publicacions de la Universitat de València, en quina col·lecció d'història es publica el llibre. També donar les gràcies a la Central del Raval que ens acollí per aquesta presentació, així com la presència de tots vosaltres i agrair especialment a Joaquim Nadal i Santi Vila que hagin acceptat participar en aquest acte.

Algú avui em preguntava: "i com és que heu escollit a en Joaquim Nadal i en Santi Vila?". La veritat és que podríem donar moltes explicacions, però crec que són persones que no cal presentar. En tot cas hi ha una cosa que molta gent no sap i és que tots dos són historiadors. Són polítics prou coneguts, d'afiliacions ideològiques diferents però que tenen algunes coses en comú.

Per exemple: han començat la seva carrera política com a alcaldes, han estat consellers de la Generalitat (ho és ara en Santi Vila), són de les terres del nord de Catalunya, que no de la Catalunya del Nord. Ja sabeu que això marca una mica: hi ha un *lobby* empordanès, un *lobby* gironí... i que actua com a tal.

Així doncs, ens va semblar interessant reunir-nos amb ells perquè són dos historiadors posats a la política i sobretot per fer una mirada sobre la Transició segons dues generacions diferents. En Quim Nadal va formar part del procés polític de la Transició i, en canvi, en Santi era molt jove (no sé si havia nascut quan va morir Franco). A més, només jo dels entre els autors del llibre sóc de l'edat del Quim, mentre els altres són de l'edat d'en Santi, pel que tot plegat ens semblava un bon joc.

La idea és entaular un petit diàleg entre ells i entre nosaltres sobre la Transició a partir d'un llibre que és un relat. *Las sombras de la Transición* té molts autors, tot i que sempre n'hi ha un que dona la cara com sempre passa, que en aquest cas sóc jo, i que és el resultat d'una investigació molt exhaustiva. Hem estudiat la cobertura de la Transició per part de tretze grans diaris d'Itàlia, França, Alemanya, el Regne Unit i els Estats Units i, per tant, tenim una base de dades de més de 10.000 entrades. Això requereix, en primer lloc, la feina d'hemeroteca de molta gent i després la lectura i la interpretació de tots plegats. De manera que aquest és un llibre firmat per tots nosaltres -Marcel Mauri, Ruth Rodríguez-Martínez, Christopher Tulloch, Francesc Salgado i jo mateix, de la Universitat Pompeu Fabra- i Tobias Reckling, un investigador alemany que treballa a la Universitat de Viena.

Conjuntament hem escrit diferents articles especialitzats, és a dir, articles científics en revistes indexades perquè és la manera com, sobretot els joves, han de fer la carrera acadèmica. Si bé en aquests articles hem fet les interpretacions pròpies d'aquest tipus de publicacions, ens va

semblar que aquesta investigació donava per fer un relat, un relat de la Transició. De fet, ens n'han sortit dos. El primer va ser un relat de la Transició a Catalunya i el vàrem presentar fa dos anys, un llibre que va publicar L'Avenç i que es va dir *El desafiament català, un relat internacional de la Transició 1975-78*. Aquest que presentem avui és el relat global de la Transició i a nosaltres ens resulta també molt suggestiu.

Hem procurat ser el més objectius possibles, tot i que la paraula "objectiu" normalment no té massa bona premsa, però sí que hem procurat interpretar poc. És important remarcar que no hi ha relats de la Transició; *Las sombras de la Transición* ho és i dóna lloc a un relat extern per part d'uns periodistes que s'ho miren des de lluny, amb interès i distància, i representen d'alguna manera la mirada internacional del que està passant a Espanya després de la mort de Franco. És una mirada pragmàtica i crítica: pragmàtica perquè donen suport a qualsevol pas endavant i crítica perquè fan notar tots els obstacles, totes les conductes obstructives, etc. En tot cas, això és el que diu el llibre.

Com que estic segur que el llegireu, almenys tots els assistents, no m'hi estendré més. L'acte funcionarà de la següent manera: intervindran, segons aquest ordre, en Joaquim Nadal i en Santi Vila; és a dir, primer es farà la mirada des de dins i després la mirada posterior. Posteriorment obrirem un petit col·loqui amb els altres autors aquí presents: la Ruth Rodríguez-Martínez, en Christopher Tulloch i en Francesc Salgado i, si fos el cas, jo mateix. De manera que, gràcies de nou a tots plegats i a Joaquim Nadal i Santi Vila.

JOAQUIM NADAL

Bona tarda a tots i a totes i moltes gràcies a en Jaume, a les Publicacions de la Universitat de València i al conjunt d'autors d'aquest llibre per voler-m'hi. Sempre em sembla interessant i atractiu participar en actes com aquests, i en una llibreria com aquesta molt més perquè té un atractiu singular degut a l'espai en què està. Deixeu-me dir ja d'entrada que, molt al principi del llibre, es formula una hipòtesi. Aquest llibre està escrit per intentar contrastar la hipòtesi següent: si els corresponsals estrangers van ser molt importants en la Guerra Civil Espanyola, també ho haurien d'haver estat per a la Transició. Si aquesta és la hipòtesis de partida puc dir que, un cop fet tot el recorregut que desgrana aquestes 10.000 entrades buidades i les intenta enfilat, com aquell qui va fent una bruxeta articulada, l'objectiu està assolit amb escreix.

És a dir, està clar que es demostra que la presència dels corresponsals estrangers durant la Transició marca i assenyala una direcció molt clara. A més, segurament condiona la forma com el país, que es veu amb la mirada dels de fora, s'emprenya, es rebota, censura, expulsa però alhora reacciona davant la presència d'aquests corresponsals estrangers. A més a més, aquells no són els ordinaris dels temps normals sinó que són com quan actualment hi ha una final de la *Champions* o com quan passa una cosa molt grossa i ens diuen els mitjans que hi ha milers de persones acreditades. Bé, durant la Transició tots els mitjans, els que els autors del llibre han buidat i també molts altres van anar abocant personal en presència a Espanya per intentar cobrir aquesta qüestió. Per tant, resultat assolit amb escreix.

En segon lloc, i com s'ha dit, existeix una mirada des de fora i en la distància, però també es podria dir que es tracta d'una mirada neta, encara que no del tot perquè acaba estant

condicionada en tots els casos. El que sí que es fa és, doncs, una mirada des de fora, des de la distància, des de l'asèpsia compromesa que permet no formar-ne part directament tot i que tots s'hi senten molt directament implicats. Fins al punt que, a mesura que et vas submergint en la lectura d'aquest llibre, et vas oblidant d'allò que ja saps (això no sé si és un condicionant meu per l'edat o si és la percepció que es pot arribar a tenir). És a dir, ja han passat trenta anys des de llavors però en realitat, i a partir del llibre, estàs vivint el moment des del moment concret, sense la ucronia històrica d'estar pensant que ho estem mirant amb mirada de 2016. Tot i saber com ha acabat, que ja sabem fins i tot que hi ha escoles historiogràfiques que estan fent la revisió i la impugnació de la Transició de forma absoluta.

Això et permet abstrure't del temps present, el d'avui, i situar-te al cor mateix d'allò que estava passant en aquells moments. Per tant, és una visió molt contrastada amb fonts i opinions de tota mena, tot i que naturalment amb biaixos polítics i ideològics. Cada mitjà, cada articulista, cada corresponçal expressa les seves pròpies filies i fòbies i les seves pròpies contradiccions. Això apareix al llibre molt netament i amb un pes brutal, molt superior al que ara vivim, de l'imaginari col·lectiu dels corresponçals però també de la realitat històrica que s'estava analitzant de la Guerra Civil i dels elements en conflicte durant la Guerra Civil. És a dir, la memòria o el fantasma de la Guerra Civil apareix sistemàticament en les anàlisis que fan els corresponçals estrangers: què passarà? qui són aquests, qui són aquells?, etc. I també amb una interacció permanent entre la conspiració i la negociació política des de les cúpules, des de les elits, i l'agitació i la mobilització social, que és una de les claus dels dubtes que genera l'anàlisi de la Transició en segons quins sectors d'opinió.

Hi ha qui diu que la Transició ha estat analitzada a imatge dels memorialistes que intenten reivindicar i netejar la seva imatge personal, tal i com ho intenta explicar una tesi doctoral de la sociòloga Marta Rovira. Però en realitat la Transició és una interacció entre la mobilització al carrer i el canvi possible donada la correlació de forces en cada moment. I per què la Transició és com és i no va més enllà? Doncs perquè no van poder, uns i altres, o perquè no van saber. És el resultat d'una correlació de forces que, malgrat el centenar de milers de persones al carrer, contrapesaven aquesta mobilització social i veïnal i sovint neutralitzaven i condicionaven el resultat final. Es feia amb una presència esfereïdora, autènticament esgarrifosa, que és reviscut i recordat però que selectius com som hem esborrat absolutament de la memòria recent de la violència.

Els autors fan una cosa molt assenyada i molt sensata: posen noms i cognoms de tots els morts que documenten aquestes cròniques estrangeres. I la referència de tots els morts d'aquests tres anys, víctimes de la violència de dretes o d'esquerres del terrorisme del País Basc o altres casos, evidencia alguns dels problemes d'interpretació d'aquest moment històric de tanta transcendència. I, per altra banda, la dialèctica entre el desmantellament de les estructures franquistes i la pervivència i adaptació del Franquisme al nou context apareix com una clau interpretativa necessària. És a dir, què passa? Doncs hi ha un desmantellament de les estructures franquistes. Per alguna cosa es van autodestruït a si mateixos a nivell institucional però, per altra banda, hi ha una capacitat d'adaptació del franquisme sociològic que fa una transició també cap al nou model democràtic i s'hi adapta per no perdre privilegis assolits en l'època anterior. I és en aquesta dialèctica franquisme amb Franco i franquisme sense Franco

que ens trobem una anàlisi de la Transició que planteja molts interrogants i moltes interpel·lacions.

Per altra banda, pels aficionats a fer una revisió de la Transició i una esmena a la totalitat de la Transició i del règim del 1978, aquest llibre fa paleses les dificultats objectives i de les contradiccions polítiques del procés de democratització d'Espanya. En el fons, la Transició no és impugnable. Des d'una perspectiva 2016, la Transició va acabar sent com va ser perquè no van saber-ho fer d'una altra manera. Franco mor al llit, les forces de l'oposició es mobilitzen i van confluïnt en plataformes diverses fins a fer Platajuntas. Fins al punt que el Partit Comunista, que és la força més evident, queda fora del terreny de joc fins a l'últim moment i s'adapta molt ràpidament a totes les circumstàncies: accepta la bandera, accepta la monarquia, accepta el tracte amb els Estats Units i abandona qualsevol vel·leïtat de ruptura radical per tal d'adaptar-se a la circumstància històrica que s'està vivint en aquell moment.

Cal introduir un altre aspecte i és que hi ha una sèrie d'esdeveniments que emergeix molt clarament als ulls dels corresponsals estrangers. És a dir, hi ha unes claus de geo-estratègia mundial que els corresponsals estrangers veuen amb molta més claredat que no pas ho veïem els d'aquí. Per exemple, en el meu cas, jove de vint-i-vuit o vint-i-nou anys en aquell moment, el fet OTAN no apareix fins al referèndum, ja en època de govern socialista. Als ulls dels corresponsals estrangers, OTAN i la Comunitat Econòmica Europea (encara no Unió Europea) són dos fets que avancen en paral·lel i que són gairebé condició necessària, si bé no condició suficient, per produir el canvi que s'està gestant. Per tant, els corresponsals estrangers anuncien que entrarem a l'OTAN sí o sí. Això triga uns quants anys més a passar des del final d'aquest llibre, però està en el guió de la pel·lícula de tots els corresponsals estrangers.

D'altra banda, Suárez adquireix un perfil singular que ja veiem per si sol però que s'explicita en més contundència davant del risc de polarització entre dretes i esquerres. El ciment del centre que després es desfà tot sol és un ciment necessari per aquell moment i per aquella conjuntura. Fins al punt que el maig de 1977, quan Adolfo Suárez anuncia que concorrerà les eleccions, fa empipar a dretes i a esquerres i Fraga es rebota perquè entén que se li està menjant una part molt important del seu espai electoral. A més, alguns sectors de l'esquerra consideren que aquest és un invent que no funcionarà i que no els interessa en absolut. Amb tot, intenten menystenir a Adolfo Suárez, tot i que després guanyarà les eleccions. Per què passa això? Perquè es trobava al bell mig d'una polarització. D'una banda existia el franquisme polític, sociològic i econòmic adaptat a un projecte de partit polític, Alianza Popular, en mans del més cruel dels ministres franquistes, Manuel Fraga Iribarne. D'altra banda, tot el que representaven tots els sectors anti-sistema a l'esquerra del Partit Comunista, que seguien movent-se i molts dels quals no van ser legalitzats en el context de les eleccions del 15 de juny de 1977.

Un altre aspecte a afegir és que la seqüència cronològica del llibre no explicita les causes d'un canvi de prioritats que trasllada les eleccions municipals d'haver de ser les primeres a ser les últimes en el programa de reforma política d'Arias Navarro. Quan són les primeres eleccions municipals? El 3 d'abril de 1979, amb la posterior presa de posició el 19 d'abril de 1979, després de dues legislacions administratives (15 de juny de 1977 i 1 de març de 1979). Unes

constituents, un referèndum de la Constitució, unes segones eleccions legislatives (ja en el marc constitucional i, per tant, amb una estructura diferent del Senat i d'altres elements) i, finalment, unes eleccions municipals.

Què passa? Durant dos anys llargs, vuit mil unitats administratives-polítiques, que són els ajuntaments de tot Espanya, estan en vaga de braços caiguts dels ajuntaments franquistes. Tot això en un context en què la política democràtica es fa la carrera de San Jerónimo o, com a molt, al Parc de la Ciutadella quan es reuneix l'Assemblea de Parlamentaris Catalans. Però, per baix, per capillaritat, hi havia unes energies contingudes i molta gent al carrer dient: què passa que no acaba d'arribar també poble a poble i ciutat a ciutat; què en fem d'aquest alcalde franquista al costat d'uns senyors que estan decidint quina Constitució tindrem? I tot això planteja, naturalment, un conjunt de problemes.

Finalment, hi ha tres coses que emergeixen als ulls dels corresponents estrangers d'una forma molt punyent, amb una incidència molt directa en l'acceleració del canvi de la forma com s'estava fent. Una primera són les morts dels advocats laboralistes d'Atocha. L'altra la manifestació consegüent i les consignes de silenci i discreció de Santiago Carrillo, que ja estava adaptant-se a la nova circumstància que estava vivint. La tercera la legalització del Partido Comunista de España, i, vinculada amb això, les manifestacions de Barcelona.

Quatre cites per acabar d'amanir aquest relat, que és d'una contundència absoluta. Tot plegat és un joc d'equilibri *"entre franquismo e izquierda para evitar una radicalización, una 'portugalización'"* (pàgina 43) als ulls dels corresponents estrangers. És a dir, fiquem una falca al mig perquè sinó la deriva "cunhalista", per dir-ho així, se'ns menjarà vius i això acabarà malament. I, en el fons, l'obsessió dels corresponents estrangers és veure si aquest cop no s'espatlla i s'incorpora de ple dret Espanya en el concert de les democràcies occidentals, ja que tenen molt viva la imatge i la presència de l'impacte de la Guerra Civil Espanyola. Òbviament, per aquells que no els agraden les democràcies occidentals, va ser un mal negoci. Per aquells qui creuen que les democràcies occidentals és un mínim comú denominador per anar funcionant, va ser un gran negoci. Deixant algun llençol a cada bogada de les quines s'anaven fent, sense cap mena de dubte.

Un altre episodi que emergeix amb molta claredat als ulls dels corresponents estrangers, i que en el llibre torna a aparèixer en contundència, és el caràcter sanguinari del dictador, més que de la Dictadura, fins l'últim dia. És a dir, les morts i les execucions del mateix any de la mort de Franco són una bufetada amb totes les expectatives presumptes que s'estaven produint en un context en què hi ha molta violència. Fins al punt que hi ha un paràgraf que no té pèrdua, situat en el context de la mort de Franco i el seu funeral, que deixa ben clar quins són els recolzaments internacionals del règim que s'extingeix des de la mort en el llibre del Dictador. *"El vicepresidente Nelson Rockefeller es la figura internacional de más relieve que asiste el día 23 de noviembre al entierro de Franco en el Valle de los Caídos, junto a Felipe de Edimburgo, esposo de la reina de Inglaterra, el dictador chileno Augusto Pinochet e Imelda Marcos, esposa del presidente de Filipinas."* És a dir, qui acompanya en Franco en el llibre de mort i a l'Arias Navarro i a tots els qui l'havien d'enterrar? Els Estats Units, que volen tractar la dictadura

d'aliat preferencial des dels acords de l'any 1944 i 1945, dos dictadors i poca cosa més. No es mulla ningú més per un acte com és l'enterrament de Franco.

Explicat el calendari de les eleccions locals, cal retornar-hi perquè en el primer document de la reforma política es diu que les eleccions municipals es farien de seguida. Al cap de poc temps, en una entrevista a Manuel Fraga a *The Washington Post*, es diu que a la primavera es faran unes generals i a la tardor unes locals. Al final, a l'hora de la veritat, les locals no són fins al final de tot. El llibre sobre els moviments veïnals a Barcelona, del Marc Andreu i Acebal, explica quelcom dels classificats dels documents secrets del Departament d'Estat dels Estats Units. Així, la raó de l'endarreriment a la cua de les eleccions municipals és el viatge de Juan Carlos als Estats Units i una conversa amb el president i el vicepresident. En aquest conversa li diuen que faci ja les eleccions locals i se les tregui de sobre, a la qual cosa respon: "Si us penseu que cometré el mateix error que el meu avi, aneu molt equivocats. Abans no faci eleccions municipals a Espanya, passaran altres coses." I al llibre això no s'explicita perquè els corresponsals no ho saben però, ara que s'han desclassificat els documents, ho incorporem per intentar explicar aquest panorama de canvi de calendari en les eleccions locals.

Després, naturalment als ulls dels corresponsals estrangers, aquest joc entre guerra i postguerra i el que representa ho adverteix el diari britànic *The Times*: *"España se halla en una vía tempestuosa hacia la democracia, que plantea una mirada histórica sobre la permanencia de algunos problemas de la guerra civil, que para la mayoría de los españoles es un argumento poderoso contra un comportamiento político extremo o provocativo"*. I afegeixen, no només de segons la collita dels corresponsals sinó també de la collita dels autors: *"Algunas de sus causas han sido eliminadas o disminuidas -el atraso económico y cultural, las masas empobrecidas y desesperadas de campesinos o la intensa hostilidad entre la Iglesia y los partidos de izquierdas- pero otros rasgos españoles se mantienen. Señala la existencia de una derecha y una izquierda que no confían en la aceptación mutua de las reglas democráticas."*

Posteriorment, els corresponsals expressen fascinació per allò que està passant: *"Dieciocho meses después de la muerte de Franco, esa campaña electoral al más puro estilo occidental le parece un sueño a Kassebeer. Confiesa su fascinación ante la naturalidad con que franquistas y comunistas presentan sus símbolos respectivos, aunque sigue preocupado por los intentos de la derecha de desacreditar la reforma. Reconoce de nuevo el éxito de los cambios políticos aplicados tras la imposibilidad de la ruptura con el viejo régimen que deseaba en principio la oposición. Suárez halló el compromiso: casi todo el mundo se volvió posibilista, hombre de lo posible, desde los comunistas hasta los generales."*

Quan hi ha les primeres eleccions hi ha grans titulars que afirmen que "Els vots han enterrat el franquisme", però segueixen passant coses com les que es citen a continuació. *"La lista de víctimas mortales de los atentados de ETA, pertenecientes en su mayoría a las fuerzas de orden público y sin contar los heridos, ha seguido creciendo, tras cinco semanas de interrupción, con otras cinco a partir de fines de agosto. El comerciante José García Gastiain en Vitoria, el día 25, y el guardia civil Manuel Vázquez Cacharrón en Santiago de Compostela, el policía armada Luis Antonio Rodríguez García en Barcelona, el policía Alfonso Estebas-Guilman Muñoz en Fuenterrabía (Guipúzcoa) y el guardia civil Aurelio Salgueiro López en Mondragón (Guipúzcoa),*

el día 28. Hay cuatro asesinatos más en septiembre: el taxista Amancio Barreiro Gens en Aguinaga (Guipúzcoa), el día 4, el policía armada José Antonio Ferreiro González en Vitoria, el día 23, y los guardias civiles Lorenzo Soto Soto y José Zafra Regil, el día 25, en San Sebastián. El número de muertos por ETA asciende a trece en octubre: Ramiro Quintero Avila, guarda forestal en Lizartza (Guipúzcoa), el día 2; Francisco de Asís Liesa Moroto, oficial de Marina en Bilbao, el día 3; los guardias civiles Ángel Pacheco Pata en Marquina (Vizcaya) y Anselmo Vidal Durán en Elgóibar (Guipúzcoa), el día 9; los policías armada Elías García González y Ramon Muiños Fernández en Bilbao, el día 13, etc.” Naturalment, però, apareixen també la nòmina de tots els morts en mans dels escamots de la dreta o de la violència d'estat i la confrontació entre la violència del terrorisme radicalitzat i la violència d'estat.

El llibre conclou amb un paràgraf final que trenca amb la cronologia de l'anàlisi que s'ha fet dels corresponsals estrangers atès que salta a 1985, però tanca un dels dos desideratums dels corresponsals estrangers i expressa un context ja d'extrema feblesa de l'argamassa de l'espai del centre fabricat per Adolfo Suárez. *“El 12 de junio de 1985 se firma el acta de adhesión de España a la Comunidad Económica Europea. El ingreso oficial y efectivo es el 1 de enero de 1986. Han transcurrido diez años y 41 días desde la muerte de Franco. [...] El proceso de integración política y económica en la Comunidad Económica Europea va a ser lento, como el desarrollo de las previsiones constitucionales que requieren, en primer lugar, nuevas elecciones legislativas, las tan aplazadas elecciones municipales y los estatutos de autonomía de las viejas y nuevas regiones. El futuro va a depender de la solución definitiva al caso vasco, de la salida de la crisis económica y de la aceptación militar de las reglas democráticas. En ese momento fundacional la debilidad de Suárez no es un buen presagio.”*

El llibre acaba amb aquest paràgraf anterior citat, amb aquest epíleg europeu i fent referència a la feblesa d'Adolfo Suárez. No he parlat del País Basc, no he parlat de Catalunya, no he parlat del retorn de Tarradellas i de tantes altres coses més que van salpebrant aquests episodis de tres anys de la història contemporània d'Espanya. Història que alguns coneixem per haver-los viscut, que altres interpreten aplicant-hi mètodes d'anàlisi del present projectats cap al passat, que han de ser objecte d'una revisió profunda que segurament només poden ser objecte d'aquesta revisió profunda amb eines com aquesta i no amb idees preconcebudes.

SANTI VILA

Bon vespre a tothom i moltes gràcies Jaume per convidar-me, és un honor compartir taula amb en Joaquim Nadal i amb tu. Així que gràcies als qui heu vingut encuriósits per la presentació del llibre. Quan en Jaume Guillamet va justificar l'interès en què jo hi participés, efectivament va fer-ho no en funció del meu càrrec ni de la meva presumpta vàlua intel·lectual, si és que hi fos, sinó per raons generacionals. Em va semblar molt suggeridor. Em va dir que tant en Joaquim com jo coincidim en haver estat alcaldes, consellers, polítics en actiu i amb molta força en les respectives formacions polítiques i que hem viscut el que tracta aquest llibre des de posicions molt diferents. Així doncs, a propòsit de la lectura calia compartir aquesta mirada des de perspectives generacionals diferents. Així que moltes gràcies perquè ha estat un divertiment i molt estimulant poder viatjar en el cotxe oficial acompanyat d'aquest llibre durant aquests darrers dies, tenint ara l'oportunitat de compartir algunes idees que el llibre m'ha suggerit.

D'entrada, cal comentar l'acotació generacional. S'ha dit que amb prou feines jo havia nascut quan mor Franco l'any 1975. Efectivament jo tenia en aquells moments un any i mig, això vol dir que el meu primer contacte conscient, que ja depassa el propi àmbit cronològic d'aquest llibre, és el mes de març de 1980 quan Adolfo Suárez fa un acte de campanya al Teatre Municipal de Figueres. Aquell és el primer contacte amb un polític de la Transició, on hi assisteixo amb els meus pares, que em porten a veure un home ja en aquells moments protagonista d'una història que assegura com a d'èxit. Adolfo Suárez, doncs, visita Figueres en campanya política. Quan Suárez entra al Teatre Municipal, que estava ple de *gom a gom*, es senten crits de "guapo". Recordo en una anècdota, que està recollida a les hemeroteques, que en aquest context surt algú que diu a Suárez "Y tu qué has hecho desgraciado?". I Suárez li respon, "Pues mire, yo he hecho que puedas decirme esto y no te pase nada."

En aquells moments comença una llarga tradició de moderantisme i de liberalisme que s'ha mantingut en els nostres dies, amb aquest antecedent que sempre he volgut tenir com una fita. De fet, justifica que s'hagi recuperat tant d'interès pel període de la Transició i pels seus protagonistes. Segurament per raons no acadèmiques o no necessàriament de la historiografia sinó per raons polítiques, i aquesta és la pregunta que molts ens fem, encara que no necessàriament vinculats activament a la política. I és: "Per què jutgem tan severament la Transició i l'ordenament constitucional que hem heretat?" Aquesta és una pregunta d'interès acadèmic, d'interès historiogràfic de moltes altres facultats universitàries, però que també molts ciutadans s'haurien de fer si poden alliberar-se del soroll i de la tensió i de la pulsio política que vivim.

En aquest sentit, abans d'entrar en el que personalment he entès que era l'aportació o un dels fils conductors del llibre *Las sombras de la Transición*, voldria destacar una altra aportació important que és *La primavera de Múnich* de Jordi Amat. En la meua opinió hi ha dues propostes interpretatives que es complementen i que no són contradictòries, però que realment són molt interessants a l'hora d'explicar per què jutgem tan severament la Transició i aquest ordenament constitucional. Destil·lat en un titular, el Jordi Amat analitza la Transició, analitza l'ordenament constitucional que tenim, analitza (i aquí afegeix segons un judici de valors) la baixa qualitat de la democràcia que tenim perquè la Transició finalment és una transacció. En contra del que podia haver estat, que és que fossin els demòcrates qui ens dotessin d'un ordenament constitucional, d'un desplegament estatutari, en definitiva, d'una democràcia equiparable a la resta de les democràcies occidentals, la Transició la protagonitzen demòcrates i autoritaris o post-autoritaris. O, en definitiva, persones vinculades al règim de Franco que transaccionen de grat o per força tal i com ens veu en aquest llibre.

Per tant, en aquella posició i proposta interpretativa, la baixa qualitat de la nostra democràcia s'explica perquè en el fons es transacciona amb persones, amb grups d'interès, amb formacions que no tenen cap vinculació amb la tradició democràtica. Aquesta és una proposta lògicament molt dura i contundent i que porta avui a què alguns diguin que això explica la inviabilitat de donar sortida o de donar solució al problema català el 2016. O que això explica la inviabilitat de tenir contrapesos en una democràcia madura com la nostra que ens estalviïn

la situació de col·lapse o de degradació que ha portat a la indignació ciutadana que tots coneixem i que condiciona la política des de fa alguns anys.

Al costat d'aquesta aportació, dóna la impressió que la proposta interpretativa d'aquest llibre es destil·la al final de la seva lectura, i es copsa com ens veuen des de fora els que visiten i participen de la descripció de la Transició. En aquest cas, dóna la sensació que la Transició és un miracle, no una transacció. Després de llegir aquest llibre t'adones que realment no estava escrit enlloc que això pogués o hagués d'acabar bé. Cometen un exercici de presentisme, d'anacronisme, en definitiva de creure que hi ha una opció que teleològicament podem augurar. Però en el fons no era ni molt menys un fet garantit que aquell règim agònic, l'endemà de la mort del dictador, no es pogués senzillament perpetuar o degradar encara més, però en tot cas cronificar una situació de règim autoritari.

El Joaquim Nadal s'hi ha referit, i el llibre en parla molt, i molts responsables ho detecten a la primera amb unes circumstàncies d'entorn i internacionals que ho feien plausible, si més no com a mal menor. És a dir, no s'ha de descartar la possibilitat que, per oposició a una evolució cap a les esquerres, com a mal menor s'hagués pogut transaccionar de nou una solució com a mínim pseudoautoritària. Aquesta és una proposta interpretativa que avui en dia és molt rara de trobar enlloc i que fa realment difícil de comprendre i d'entendre la posició política en alguns casos sorprenentment majoritària de molts ciutadans, especialment els més joves, que lògicament per raons generacionals jutgen amb una gran severitat els anys de la Transició i l'ordenament constitucional heretat. Perquè sobretot en detecten, n'identifiquen, aquelles aportacions que clarament vénen de la tradició autoritària i que, si alguna cosa estaven en condicions de fer d'una forma molt activa i mobilitzada, era prevenir i incorporar en tot el nou ordenament mesures cautelars que poguessin contenir els excessos democratitzadors.

En aquest sentit l'aportació és molt rellevant, i fins i tot l'he fet servir en campanya. Vaig anar a fer un acte a Rubí, un acte que va ser dur, amb unes circumstàncies difícils perquè en aquests moments la meua formació política no és especialment valorada en aquesta ciutat. Les persones que em van venir a veure eren persones molt ideologitzades, molt compromeses amb una determinada idea del present i del futur i que no necessitaven gaire explicació sobre la mala qualitat de la democràcia espanyola, de l'ordenament constitucional, de Catalunya, etc. Amb això no calia esplaiar-s'hi gaire perquè ràpidament els oients estaven escoltant molt atentament fins a quin punt jo complia amb les expectatives de denunciar aquesta situació. El que és curiós és que la ciutat de Rubí actualment té estacions de Ferrocarrils de la Generalitat, estacions de Renfe, 11 escoles de primària, 6 instituts de secundària, jutjats, accés al gran corredor mediterrani que ara reivindicuem, etc. Té tota una sèrie de coses que quan jo intentava desplegar lògicament sonaven estranyes. "De què ens està parlant aquest home? Posi vostè l'accent per favor amb una situació de col·lapse de l'ordenament." En origen hi ha aquesta incapacitat de jutjar una transició i un ordenament constitucional que és fruit d'aquesta síntesi, d'aquesta transacció.

Un altre aspecte molt rellevant del llibre és com efectivament en els grans moments de la història d'Espanya contemporània l'interès internacional és molt gran. Això és positiu sense cap manera de dubte, però sempre amb unes ulleres, ja que això ve molt marcat per

l'hispanisme i per la historiografia que s'ha interessat per a Espanya. Unes ulleres podríem dir liberal-romàntiques on el conflicte desperta sempre un gran interès; dóna la impressió que aquesta curiositat que desperta la història d'Espanya va vinculada a situacions de crisi molt extremes. Lògicament, també és explicada amb aquesta clau la idealització intel·lectual, periodística, política de la República i de la Guerra Civil. I, com no, existeixen certes expectatives, fins i tot d'alguns sèniors que visiten novament Espanya amb l'expectativa que les dues Espanyes es tornin a trobar, aspecte que és deliciosament escrit i recuperat en el llibre. Això serà lògicament el sol i l'ombra de la gran plaça de toros on sempre ens hem trobat d'una mala forma i que pràcticament ens és inevitable perquè forma part de la tragèdia històrica.

És, doncs, una distinció molt especial, que en el llibre també hi surt i que desperta molt d'interès i que val la pena pensar-hi, perquè de nou un altre moment que s'assemblarà en els nostres dies és el 9 de novembre del 2014, quan es fa la consulta. Efectivament 800 periodistes demanen acreditar-se i més de 240 mitjans hi tenen presència. Aquesta, però, és una dada rellevant pel que parlem? No necessàriament sinó la posem en relació en què s'acrediten molts més mitjans que en comparació amb el referèndum d'Escòcia. De nou, l'expectativa del conflicte desperta més curiositat que no pròpiament el desenvolupament d'un conflicte si té els seus canals institucionals resolts i poden tenir el seu recorregut.

Un altre aspecte interessant que es copsa de la lectura del llibre és com l'anàlisi històrica i l'anàlisi política necessiten d'una gran perspectiva i d'una gran dosi de prudència. Tal i com detecta perfectament l'anàlisi del relat que fan els corresponents estrangers de figures com el rei o com Adolfo Suárez, les apostes a l'inici de l'any 1975 o 1976 són que aquests són dos homes del règim, que si alguna cosa no faran és incorporar elements de canvi i vectors de canvi i com això ràpidament va canviant dinàmicament. Dinàmicament però com, des d'un punt de vista diacrònic, amb el pas del temps també ho revisem. Per tant, l'expectativa del 1975, i aquesta també és un paradox, és la que ens queda avui. O queda avui instal·lada en l'imaginari de moltes formacions polítiques i de molts ciutadans realment crítics. I, en canvi, amb ulls del 1978 i del 1979, aquesta mirada no ho aguantaria. Crec que també té gràcia perquè confirma la prevenció amb la que ens hem d'aproximar als personatges que, d'altra banda, confirmen que el pes del subjecte té molta força.

Per tant, cal tenir cura en pressuposar que hi ha unes dinàmiques de fons estructurals que seran determinants a l'hora d'explicar els esdeveniments històrics. I és que, a pesar de tots aquests condicionants, afloren persones amb noms i cognoms subjectes que prenen decisions que, malgrat estar lògicament condicionades, canvien l'evolució dels fets històrics. En aquest sentit no estava escrit enlloc aquesta evolució, ans al contrari, el pronòstic era clarament reservat de què el rei Joan Carles fos un home que ajudés a incorporar a Espanya una democràcia de tall occidental, homologable a la resta de les democràcies de l'entorn. I encara estava menys escrit que algú amb un perfil i amb un currículum com el d'Adolfo Suárez, vinculat al règim, també formés part dels agents del canvi.

En definitiva, *Las sombras de la transición* és una lectura i aportació molt oportuna que estaria bé que tothom tingui en compte, no ja abans d'anar a votar sinó passades les eleccions (en

referència a les eleccions estatals del 26 de juny de 2016), per tal d'anar ponderant lògicament els defectes estructurals que hem heretat però també algunes de les virtuts que es deriven d'aquella transacció.

CHRISTOPHER TULLOCH

Després d'aquestes intervencions tan completes, és difícil tornar als detalls. Primer de tot dir que, a diferència dels meus companys, jo no vaig estudiar una premsa específica, sinó que vaig dedicar-me a seguir una mica a l'ombra la figura del corresponsal fos de la nacionalitat que fos. Per aquesta investigació conjunta, fins i tot vàrem acabar la nostra investigació amb una taula rodona amb aquests corresponsals que encara estan vius, molts tenen cap a setanta anys, alguns una mica més, però que encara ens poden explicar les seves històries.

Simplement recordar una mica el context. Existeix també un context complicat a Itàlia i a Irlanda del Nord i molts corresponsals venien fins i tot des de Vietnam, sobretot corresponsals americans, que és com comença el nostre llibre, esperant l'acció i alguns fins i tot amb cascos a la maleta. Efectivament, per a ells, les conseqüències de la Guerra Civil és la segona història més important del segle XX. Concretament vàrem comptabilitzar 419 acreditats al funeral de Franco, que si bé això per si sol no vol dir res perquè després se'n tornen al seu país, però varen quedar entre 120 i 140 corresponsals fins a finals de l'any 1978. Per tant, és una mitjana important en comparació amb els fixos que hi ha avui en dia.

Un altre tema interessant és pel que fa als corresponsals i el control i la vigilància que del propi règim. Ells eren conscients que estaven sent vigilats, alguns van ser expulsats i d'altres detinguts, com per exemple un propi corresponsal de la BBC, que el van tenir a la Plaça del Sol i el van posar contra la paret com si fos un nen petit, tenint-lo allà durant hores. Els seus telèfons estaven punxats i això ho sabien. Després hi ha una cosa molt curiosa postfranquista, els informes que varen fer sobre els corresponsals en un informe que es diu "La misión informativa de la prensa extranjera", que seguien els corresponsals, dibuixaven un perfil del caràcter d'aquestes persones (aficions esportives, on sopaven...). I per què eren útils els corresponsals? Doncs eren útils per subvertir una mica el sistema perquè evidentment hi havia molts temes que els periodistes locals no podien treure i els filtraven als corresponsals estrangers per donar una mica més de sortida.

És veritat que el tàndem del rei Joan Carles i Adolfo Suárez, sobretot per la qüestió d'edat, generava un alt interès. També el tema de Santiago Carrillo va ser utilitzat i tots els corresponsals van mostrar interès per treballar aquest tema dels comunistes. De fet, Carrillo sempre va explicar els seus moviments davant la presència dels corresponsals estrangers. Alguns es van equivocar també amb Suárez, de la mateixa manera que els periodistes locals. I sí que hi ha un moment, quan el rei torna d'un viatge als Estats Units, que els corresponsals es donen compte que hi havia història a Espanya, s'hi volen quedar perquè tenien recorregut. D'aquesta manera molts dels seus contractes laborals van fins al final del 1978. Molts eren joves, hi ha corresponsals de 24 i 25 anys, que és una vida molt curta per entendre les dimensions del que estava passant, però també és cert que havien estat importants dins la premsa angloamericana i francesa i que volien compensar l'*output*, la producció informativa.

RUTH RODRÍGUEZ-MARTÍNEZ

En el meu cas vaig analitzar la cobertura feta des de França. Em vaig centrar sobretot en *Le Monde* i *Le Figaro* i, per altra banda, no només vaig tenir la sort d'estar en contacte amb tot allò que vaig anar analitzant sinó que també vaig poder conèixer als corresponsals que van fer la cobertura. Una de les coses que em va cridar l'atenció és que sempre parlaven amb molta nostàlgia. Nostàlgia sobretot perquè eren persones que havien passat molt temps cobrint la Transició a Espanya, que coneixien molt bé la cultura espanyola, alguns d'ells inclús eren fills d'exiliats republicans, etc. Coneixien molt bé el país i se'ls va brindar una oportunitat d'or perquè prop de França estava passant alguna cosa molt emocionant, alguna cosa nova i alguna cosa que s'escapava de tot allò previsible de la política europea. És per això que es veu com una oportunitat de presenciar alguna cosa que, si bé no es sabia molt bé què passaria, prometia que seria alguna cosa interessant i diferent.

Aquesta gran oportunitat no només estava en el cap dels corresponsals sinó també en els diaris. Per exemple, és curiós com el diari *Le Figaro*, que era de tendència conservadora, proper a la dreta, necessitava un corresposnal i no el tenia a mà i va escollir una filla de republicans exiliats per fer la cobertura de la Transició. És a dir, no importava qui, el que era necessari era estar allà i era necessari explicar el que succeïa dia a dia. De fet, és curiosa l'extensa cobertura que *Le Monde* dona a la Transició, amb una mitjana d'una notícia diària, hi ha poques peces d'agència i es prioritza sobretot que el corresposnal estigui present i doni compte del que succeeix.

Una altra de les qüestions que marca aquesta cobertura és que molts dels corresponsals sabien que una gran quantitat de la població espanyola s'assabentava del que passava a Espanya llegint diaris francesos. És a dir, la familiaritat del lector espanyol amb la premsa francesa els permetia no veure el que es publicava en els diaris d'aquí sinó els diaris francesos. D'aquesta idea de responsabilitat i de privilegi n'eren molt conscients els corresponsals, i això estava molt present en la cobertura que feien allà.

Anteriorment s'ha comentat que els corresponsals tenien una dimensió dels temes que possiblement no es tenia des d'Espanya. Així per exemple, els francesos van donar molta importància al paper que sobretot va tenir França en el rebuig de l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea. Aquest va ser un episodi difícil amb França, per la qual cosa els seus corresponsals no en van ser indiferents i així ho van reflectir en les seves cròniques. Com deia el Christopher anteriorment, el tàndem Suárez – Rei va ser l'estrella de la Transició, que des d'un primer moment va ser ben acollit pels diaris francesos, sobretot per part de *Le Figaro*, perquè si venia Suárez del règim era ben acollit per la seva tendència més conservadora. I pel que fa a *Le Monde*, Suárez era ben vist perquè era una cara nova i donava aire fresc.

Sorprèn el recolzament total per part dels dos diaris a la legalització del PCE, però inclús *Le Figaro* ho considerava una espècie de mesura mínima perquè la democratització i el procés de Transició fos realment complet. No s'ha parlat molt durant aquesta presentació sobre el tema de Catalunya i el País Basc, m'agradaria indicar que Catalunya va tenir molta importància per a *Le Monde*. De fet, qui estigui interessat i vulgui pot prestar atenció a les cròniques, crítiques, assaigs força extens que va publicar *Le Monde* durant el 1977 i el 1978 al que succeïa a

Catalunya, no només des d'un punt de vista política sinó també cultural. Hi havia una espècie de proximitat, de respecte molt important per la cultura catalana en les pàgines de *Le Monde*. En canvi, *Le Figaro* estava més preocupat per l'aspecte polític i la dificultat que presentava el terrorisme al País Basc.

Recollint algunes de les idees que anunciades anteriorment, personalment no he detectat en els corresponsals aquest judici tan sever a la Transició. Crec que és una qüestió més pròpia d'aquí Espanya que no dels corresponsals. El que sí és cert és que no hi ha sorpresa en la mesura en què l'últim capítol s'anomena "La Constitución mal cerrada". Ells ja eren conscients que la Constitució s'estava tancant, és a dir, que hi havia un esforç per tancar la Constitució però que no s'estava fent del tot bé perquè hi havia moltes coses pendents i que podien tornar. És a dir, existeix més aviat una sensació de no sorpresa entorn el que passa avui en dia i la seva directa connexió amb el que va passar durant aquells anys.

També, i en relació a la idea de nostàlgia, els corresponsals miraven a Espanya en aquell moment com una espècie de lloc diferent i sobretot on encara era possible escapar-se dels bipartidismes, de les corrupteles polítiques, etc. En aquest sentit s'han quedat una mica ancorats en aquesta visió romàntica d'Espanya i d'aquell moment històric, i potser això que fa que aquest judici no sigui tan sever sinó una mica més moderat.

FRANCESC SALGADO

Si el llibre es diu *Las sombras de la Transición* a través de les veus estrangeres, cal assenyalar-ne què no funcionava, què va anar malament i què es pot posar en dubte del procés. S'explica clarament que les polítiques fan una pressió política que evidentment la desacredita en una part. De fet, els corresponsals no tenen cap esperança en el futur polític perquè pensen que hi acabarà havent-hi morts. És veritat que hi ha una gran sorpresa perquè no acaba succeint, però alhora expliquen, i això l'any 1978 és molt clar, que s'assoleix ha un crèdit internacional perquè formalment s'està constituint la democràcia, tot i que també hi ha coses que funcionen malament. Hi ha violència política, morts, assassinats, etc. tant per part de la dreta, de la policia i dels terroristes.

La Transició es viu sota una por generalitzada i sota una incertesa general perquè ningú sap què passarà. I, a més, quan acaba l'estudi que hem realitzat, el 1978, ja portem un any d'allò que es va dir *desencant*. Per tant, comença a haver-hi una sensació de què no era exactament allò el que s'esperava. El que fa el conjunt de la premsa estrangera és assenyalar que no es pot certificar com prou democràtic o com de prou qualitat democràtica aquest procés. S'assenyalen els punts febles, i això que encara no s'havia arribat a l'intent de cop d'estat de 1981, però ja se sentien sorolls a les casernes, com per exemple a l'operació Galaxia que és el novembre de 1978. Per tant, la mirada dels corresponsals recull aquest ambient d'incerteses.

Connectant amb l'actualitat, ara som molt més crítics amb aquell període perquè passen els anys i les dècades i es comprova que hi ha hagut altres transicions, com a Xile, a Sud-Àfrica, etc. i es veu que han existit alguna mena de judicis. Hi ha hagut gent davant alguns tribunals. Es constata la diferència respecte la impunitat que va significar una transacció política a Espanya entre una gent que volia continuar al poder i una elit política de nova planta que volia

aconseguir representació i, per tant, legitimitat. Aquestes dues posicions van provocar una solució institucional molt interessant però aquest continuisme va posar l'accent en allò que no va funcionar prou bé.

Es parlava per exemple de les grans autonomies històriques, Catalunya i el País Basc, que ja es veia que aconseguirien algun tipus de reconeixement, que implicava que d'altres regions o bé no existien per no considerar-se històriques. Per tant, es començava o bé a crear un estat federal o es començava un sistema de comunitats autonòmiques, que és el que finalment es van instal·lar i que deriva avui a un problema que està mal tancat. En definitiva, el llibre també marca les peces o els moments mal endreçats de la Transició i alguns d'ells encara són vigents avui.

JOAQUIM NADAL

El Christopher m'ha portat a una cosa que expressa molt bé aquesta continuïtat de determinades maneres de fer. *“Alcalde de Gerona, historiador de la UAB, forma parte de un clan político muy amplio y con lazos familiares todos próximos o totalmente socialistas. Aunque en la amplia familia hay para todos los gustos. Oficialmente es independiente pero fiel al partido, aunque también capaz de enfrentarse al mismo pues sabe que no le será fácil sustituirle. Es conocido por su vida nocturna y abierta en la ciudad y en la Costa Brava. Esto puede abrir de muchas simpatías, pero hay un amplio sector que lo rechaza, más no se dejará fácilmente de la política y del poder.”* Aquest és un informe del Govern Civil de Girona del 1980 enviat a Madrid. Exactament com l'afinitat del règim. La font d'aquest fragment és de Josep Clara Resplandis, l'historiador que més ha gratat els arxius del Govern Civil de Girona i que es coneix la afiliació haguda i per haver de tots els d'abans, els de després, els d'ara i els de demà passat.

SANTI VILA

No sé si podem afegir alguna cosa més, però sí que a l'hora d'entendre aquest judici tan sever des de l'actualitat s'ha identificat perfectament la mirada d'uns corresponsals que vénen amb uns prejudicis, o per joves o senzillament per nostàlgics o romàntics, vinculats en definitiva a una idea d'Espanya molt de tradició liberal, en el sentit bo de la paraula. A l'hora d'entendre la severitat d'ara és determinant constatar de nou el que alguns han valorat com el fracàs del desafiament de la modernitat. I el desafiament de la modernitat, en algun moment donat, aquí sembla que sí que el pot guanyar Espanya. Ràpidament es detecta com ja el 1978 també hi ha alguns que diuen que aquest període no es tanca bé, apuntant i assenyalant com la transacció condicionarà aquest desafiament de la modernitat.

Dit això, recuperar algunes idees del llibre de Juan Pablo Fusi i Jordi Palafox, *España (1808-1996): el desafío de la modernidad*. En aquells moments el relat que es fa és d'una història d'èxit espectacular perquè existeix una economia, una societat i una democràcia absolutament equiparables i homologables a la del nostre entorn. Lògicament, després de la dècada prodigiosa del 1997 al 2007, es revisa tot això i aflora l'interès que en aquest període tan acotat ja es concentra. Dit això, crec que hauríem de ser prou capaços de dissecar prou nítidament el paper que juguen persones molt concretes i el paper que novament també juga

la societat catalana. És capaç de generar una energia i una ambició reformadora, també idealitzada, que estira d'altres entorns que estan predisposats a dur a terme aquesta fita.

JAUME GUILLAMET

Gràcies de nou a tots els presentadors del llibre i a tots vosaltres per la vostra assistència. Bona nit.